

ISMERTETÉSEK.

Bohatta, Hanns: *Bibliographie der Breviere.* 1501—1850. Leipzig, Verlag Karl W. Hiersemann. 8°. 1937. VII. 349 p.

A breviárium (liber breviarius) a papok és szerzetesek kötelező mindennapi zsolozsmáit foglalja magában, amelyeket egész éven át a nap bizonyos szakaiban jórészt karban, közösen olvasnak. Szélesebb kör számára kötelező erővel először SZENT BENEDEK, a nyugati szerzetesség pátriárkája írja elő regulájában. A breviárium az egyházi év kezdetétől, Adventtől az egész egyházi éven át tart. Kezdetben gyakran csak két részre oszlik: 1. a téli részre (pars hiemalis) Adventtől Szentháromság vasárnapjáig, 2. a nyári rész (pars aestivalis) az év hátralevő részére. Később rendszeren négy részben jelenik meg: 1. a téli rész Adventtől a Nagyböjt első vasárnapjáig, 2. a tavaszi rész Szentháromság vasárnapjáig, 3. a nyári rész szeptember 1-ig és 4. őszi rész Advent első vasárnapjáig.

A helyi szokások több egyházmegyében az ősi szöveg némi változtatását hozták magukkal, különösen a himnuszok, a szentek legendái és egyéb helyi emlékekre vonatkozó szövegek terén. Már X. LEÓ megkísérelte, hogy a változó szövegek terén bizonyos egységet teremtsen. VII. KELEMEN, III. PÁL és V. PIUS pápák brévéket adtak ki az egységes breviárium ügyében, míg végre a trienti zsinat (1545—63) elhatározta a breviáriumok általános reformját, amelyet V. PIUS pápa bizottság útján végre is hajtott. Az első „*Breviarium Romanum ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum*“ 1568-ban Rómában jelent meg. A további reformkísérletek nem voltak annyira behatók, hanem kisebb változásokra korlátozódtak.

BOHATTA bibliográfiája az illusztrált imakönyvek (livres d'heures) és a misszálék bibliográfiája után a „*Gesamtkatalog der Wiegendrucke*“ liturgikus anyagának folytatásául szolgál és azzal a céllal készült, hogy szakemberek számára kézikönyv legyen. A nyomtatott breviáriumok nélkülözik a misszálék díszes kánontábláit és kiállításuk korántsem oly díszes. Természetes, hogy ezért sohasem értékelték annyira, mint a misszálékat. Használatuk a papság és a szerzetesség

különleges kötelességére volt korlátozva és nagy részük a mindennapi használat következtében el is pusztult. Pusztulásuknak oka jórészt kisebb alakjuk is, míg a nagyalakú és nehéz műszáléknak az oltárokon nyugodt helyük volt. Ennek következtében igen nagy a csonka breviáriumok száma, amelyek csak a forgalomból való kivonásuk után kerültek a könyvtárakban nyugalmas helyre. A világi és egyházi könyvtárak egyaránt sok breviáriumot őriztek meg, természetesen azonban, hogy számos kiadás a mindennapos használat következtében nyom nélkül el is kallódott. Ez az oka annak is, hogy bizonyos kiadások csak igen kevés példányban maradtak fenn. Nagyszámú példány jórészt csak azokból a kiadásokból maradt fenn, amelyek a nyomás szépsége és különleges könyvdíszük miatt bibliofil érdeklődésre tartottak számot.

A BOHATTA által összegyűjtött bibliográfia alapja a schwarzaui (Alsó-Ausztria) Parma hercegi könyvtárban levő értékes gyűjtemény. Sajnos, azóta e gyűjteményt eladták és jelenleg egy antikvárius kezében van. E gyűjtemény két részből áll: egy kisebb liturgikus könyvtárból, amely XV—XVI. századi nyomtatványokat és egy nagyobb gyűjteményből, amely a későbbi századok liturgikus irodalmát foglalja magában. E mellett BOHATTA teljes mértékben felhasználta a szakirodalmat is és ezenkívül az egyes nagy könyvtárak anyagáról is tudomást szerzett. Ami a feldolgozást illeti, a XVI. századbéli nyomtatványoknál — amennyire módjában volt — a címeket és könyvészeti adatokat a legnagyobb pontosságig vette fel. A későbbi kiadványoknál csak arra volt gondja, hogy a közölt adatok alapján a mű identifikálható legyen. A bibliográfia felosztásának három nagy csoportját a „*Gesamtkatalog der Wiegendrucke*“ alapján állította fel. Ennek megfelelően első csoportban tárgyalja a „*Breviarium Romanum*“-okat, a második részben pedig a szerzetesrendek breviáriumait. Ezek ismét négy főcsoportra oszlanak: a kanonikus rendek (*Canonici regulares*), a monasztikus rendek (*Ordines monastici*), a kolduló rendek (*Ordines mendicantium*) és a katonai rendek (*Ordines militares*) breviáriumait. A főfelosztás harmadik csoportja az egyházmegyék breviáriumait foglalja magában.

A magyarországi vonatkozású és kiadású breviáriumok fölvételénél BOHATTA egyetlen hazai irodalmi forrása SZABÓ KÁROLY *Régi Magyar Könyvtára* volt. De emellett BOHATTA ismeri az egyes magyarországi nagy könyvtárak teljes breviáriumanyagát is. Az esztergomi, zágrábi és egri egyházmegyei breviáriumok mellett a „*Breviarium Romanum*“ összes magyarországi kiadásai és a szerzetesrendek (bencések, pálosok) breviáriumainak kiadásai is szerepelnek a műben.

A mű használatát a források jegyzéke, a címjegyzék, az időrendi jegyzék, a könyvnyomtató- és könyvkiadói jegyzék, végül a nyomdai helyek jegyzéke könnyűvé és világossá teszik. KELENYI B. OTTÓ.

Karadja, Constantin I.: *Despre edițiile din 1488 ale cronicei lui Johannes de Thurocz*. (Thúróczi János krónikájának 1488. évi kiadásairól.) București, 1934. Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, Tomul XVI., mem. 3. 8°. 9 lap + VIII. tábla.

Szerző a THÚRÓCZI-krónika brünni és augsburgi két kiadása (1488) fametszeteinek román vonatkozásaival foglalkozik. Feltételezi, hogy már a krónika kéziratának voltak illusztrációi, mert a két kiadás képanyaga részben közös alapra vezethető vissza. A magyar királyok képei (trónszékben ülő alakok) a Képes Krónika miniatúráira emlékeztetnek, s ugyancsak közös előképe van a tatárok bejövetelét ábrázoló metszeteknek is. (Említi azt is, hogy az augsburgi kiadásnak ezt az illusztrációját használta fel, csekély változtatással, egy német *Neue Zeitung* is 1556-ban címképnek. Ez utóbbit közölte HORVÁTH MAGDA: *A török veszedelem a német közvéleményben*, Budapest, 1937. 10. lap.) A RATDOLT-féle augsburgi kiadásnak számos képe van azonban, melyek a brünniben nincsenek meg. Ilyen többek közt SZENT LÁSZLÓ életéből az a jelenet, mikor megszabadítja a kún vitéz által elrabolt leányt s ilyen az a négy csatakép is, amelyekkel a szerző részletesebben foglalkozik, mert román vonatkozásokat vél rajtuk felfedezni. Különösen az egyiken (b^s levél b oldal) előforduló ábrázolások vonatkoznak — szerinte félreérthetetlenül — MÁTYÁS királynak a moldvai vajda ellen viselt hadjáratára. A metszet két gyalogsapat összeütközését jeleníti meg, baloldalon a magyar címeres zászló alatt lándzsás, bárdos, talpig páncélba öltözött vitézek harcolnak a kép jobboldalán csoportosuló könnyű fegyverzetű, moldvai ökörfejes zászlót vivő katonák ellen. A címerkép valóban moldvai csapatra utal s a fegyverzet részletesebb vizsgálata még jobban megerősíti ezt a feltevést. Rövid derékpáncél, görbe kard, kis pajzs, magas, lengyeles kalap: ez a felszerelés teljesen megfelel annak a képnek, amelyet VERANCSICS ANTAL fest az egykorú moldvai katonaságról. A metszeten ábrázolt csatajelenet keltezését megkönnyíti a magyar vitézek fegyverzete; német típusú, Schallernek vagy saladenek nevezett sisakjuk az 1460-as években kezdett elterjedni Közép-Európában (I. F. W. BOEHMEIM: *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig, 1890. 39 lap.) Ezek szerint nagyon valószínű, hogy MÁTYÁS király 1467. évi moldvai hadjáratának egyik mozzanatára vonatkozik az ábrázolás. KARADJA idetartozónak állít egy másik képet is, amelyiken nincs ugyan címeres zászló, azonban